

Nada i optimizam adolescenata u odnosu na roditeljski odgojni stil

UDK 37.061:159.97

316.356.2

Izvorni znanstveni članak

Primljeno: 10.5.2011.

Prof. dr. sc. Zora Raboteg-Šarić¹

Institut društvenih
znanosti *Ivo Pilar*
zora.raboteg-saric@pilar.hr

Marina Merkaš²

Institut društvenih
znanosti *Ivo Pilar*
marina.merkas@pilar.hr

Martina Majić³

HZZ
Područna služba Križevci
martina.majic@hzz.hr

Sažetak

Cilj istraživanja bio je ispitati postoje li razlike u izraženosti nade i optimizma kod adolescenata s obzirom na odgojni stil njihovih roditelja. U istraživanju je sudjelovao 401 učenik prvog do četvrtog razreda srednjih škola. Primijenjeni su instrumenti koji mjere dječju nadu, optimizam i percipirani odgojni stil oba roditelja. Rezultati pokazuju kako nema značajnih razlika u izraženosti nade i

¹ Zora Raboteg-Šarić je psihologinja, znanstvena savjetnica, voditeljica Centra za istraživanje obitelji, djece i mladih. Predaje kolegije iz razvojne psihologije na Hrvatskim studijima Sveučilišta u Zagrebu. Znanstveni interesi su joj u području istraživanja socioemocionalnog razvoja djece i adolescenata, roditeljstva, prosocijalnog ponašanja, kvalitete života te rizičnih i zaštitnih činitelja razvoja.

² Marina Merkaš je psihologinja, znanstvena novakinja s interesima u području socijalnog i emocionalnog razvoja u djetinjstvu i adolescenciji te u istraživanju uloge obitelji u razvoju djece.

³ Martina Majić je psihologinja, stručna savjetnica za profesionalno savjetovanje. Bavi se područjem cjeloživotnog profesionalnog usmjeravanja i izbora karijere.

optimizma među učenicima različite dobi i spola. Utvrđene su značajne razlike u izraženosti optimizma, ali ne i nade, adolescenata s obzirom na odgojni stil oba roditelja. Adolescenti autoritativnih majki optimističniji su u odnosu na adolescente koji svoje majke procjenjuju autoritarnima. U odnosu na vršnjake koji svoje očeve procjenjuju autoritarnima, adolescenti permissivnih i autoritativnih očeva imaju više pozitivnih očekivanja od osobne budućnosti.

Ključne riječi: nada, optimizam, roditeljski odgojni stil, adolescencija

Uvod

Roditeljstvo uključuje mnogo različitih, specifičnih ponašanja, koja pojedinačno, zajedno ili u interakciji utječu na dijete (Darling, 1999.). Kako bi se bolje razumio odnos roditeljstva i utjecaja koji ima na razvoj djece, dobro je napraviti razliku između roditeljskih stilova i postupaka (Steinberg i Silk, 2002.). Roditeljski stil odnosi se na emocionalni kontekst unutar kojeg se ostvaruje interakcija djeteta i roditelja te je definiran različitim dimenzijama, a roditeljski postupci su specifična cilju usmjerena ponašanja i aktivnosti poradi socijalizacije djeteta na određen način te su manje ili više neovisni od roditeljski stilova. Prilikom proučavanja stilova roditeljstva te njihova utjecaja, često se polazi od podjele na autoritativni, autoritarni i permissivni stil koju je opisala Baumrind (1991.). Kasnije je ovoj podjeli dodan i četvrti stil, nazvan zanemarujući ili zapuštajući stil (Maccoby i Martin, 1983.). Svaki od roditeljskih stilova odražava kvalitativno različite obrasce roditeljskih vrijednosti, postupaka i ponašanja, kao i različit odnos dimenzija zahtjevnosti (nadzor i zahtjevi) i responzivnosti (emocionalne topline) (Baumrind, 1991.; Maccoby i Martin, 1983.).

Autoritativno roditeljstvo, u usporedbi s drugim stilovima, najpoželjniji je odgojni stil jer stvara optimalan socijalizacijski kontekst za dijete (Bornstein, 2002.). U literaturi se može pronaći nekoliko objašnjenja zašto je baš autoritativno roditeljstvo, u usporedbi s drugim stilovima, povezano sa zdravim razvojem djece. Kao prvo, autoritativno roditeljstvo uključuje optimalan odnos dimenzija zahtjevnosti i responzivnosti, a time pruža djeci priliku za razvoj samopouzdanja i samostalnosti postavljajući granice (Rueter i Conger, 1998.). Autoritativno roditeljstvo pridonosi razvoju kompetencija te potiče razvoj otpornosti prema nizu negativnih utjecaja, uključujući stresne događaje i antisocijalne vršnjake (Glasgow i sur., 1997.). Drugo, autoritativno roditeljstvo potiče aktivnu ulogu djece u verbalnom razgovoru i raspravama te time pridonosi intelektualnom i kognitivnom razvoju koji čine važan temelj za razvoj socijalne kompetencije (Rueter i Conger, 1998.). Treće, toplina i roditeljska uključenost

koju pružaju autoritativni roditelji čine djecu podložnom roditeljskom utjecaju čime se omogućuje učinkovitija socijalizacija (Darling i Steinberg, 1993.).

Mnogi autori ističu važnost oca za razvoj djece te naglašavaju kako otac i majka, te njihovi stilovi odgoja, unose različitost u život djeteta i na jedinstven način pridonose dječjem razvoju (Cox i Harter, 2003.; Lamb i sur., 2005.). Iako su razlike u interakciji majki i očeva s djecom vidljive tijekom različitih razvojnih perioda, majčini i očevi odgojni postupci imaju sličan, a ne različit utjecaj na razvojne ishode (Lamb, 1997.). Istraživanja provedena u Hrvatskoj koje su, uz druge istraživačke ciljeve, ispitivale i ulogu oca u prilagodbi djeteta upućuju na važnost uloge oca za dobrobit djece različite dobi te potrebu za daljnjim istraživanjima (npr. Klarin, 2002.; Kuterovac-Jagodić i Keresteš, 1997.; Vulić-Prtorić, 2002.).

Dosadašnja istraživanja razvojnih ishoda kod djece većinom su bila usmjerena ka ispitivanju negativnih pokazatelja socijalizacije, dok se u novije vrijeme fokus mijenja ka istraživanju pozitivnih razvojnih pokazatelja, među kojima su i nada i optimizam – ključne psihološke snage mladih (Valle i sur., 2006.). Prema teoriji nade, nada se sastoji od dvije komponente – sposobnosti planiranja putova do željenih ciljeva, bez obzira na moguće prepreke, i motivacije za korištenje tih putova (Snyder, 2002.). Iako se radi o dvije komponente, one su funkcionalno povezane (npr. osoba može zamisliti veliki broj načina na koji će ostvariti željeni cilj, ali neće ih ostvariti ako nije dovoljno motivirana) te se obje moraju ispitati kako bi se izmjerila razina nade kod osobe (Snyder, 2000.). Optimizam se definira kao relativno stabilna opća tendencija vjerovanja u pozitivne ishode aktivnosti (Scheier i Carver, 1985., 1993.). Nada i optimizam slični su, ali i različiti psihološki konstrukti, a glavna razlika između nade i optimizma ogleda se u tome da autori konstrukta optimizma glavnim pokretačem cilju usmjerenog ponašanja navode misli o vlastitim sposobnostima, dok se unutar teorije nade razmišljanje o načinima postizanja cilja i misli o sposobnostima smatraju jednako važnim pokretačima cilju usmjerenog ponašanja (Bailey i sur., 2007.; Steed, 2002.). Nadalje, Bryant i Cvengros (2004.) smatraju kako je nada usmjerena na osobno postignuće specifičnih ciljeva, dok je optimizam više usmjeren na općenito pozitivno očekivanje budućnih ishoda. I optimizam i nada pozitivno su povezani s nizom drugih pokazatelja psihosocijalne dobrobiti i prilagodbe djece, poput zadovoljstva životom, samopoštovanja, školskog uspjeha, dok su negativno povezani s depresijom, anksioznosti i intenzitetom doživljenog stresa (npr. Ciarrochi i sur., 2007.; Mijočević i Rijavec, 2006.; Rijavec i Marković, 2008., Scheier i sur., 2001.; Snyder, 2005.; Wong i Lim, 2009.). Nadalje, rezultati istraživanja dosljedno pokazuju kako ne postoji razlika u nadi s obzirom na spol i dob djece (Marques i sur., 2009.; Rijavec i Marković, 2008.; Snyder, 2005.). Prema rezultatima nekih istraživanja ne postoje spolne i dobne razlike u optimizmu (Heinonen i sur., 2005.; Scheier

i sur., 1994.), dok prema drugima postoje (Heaven i Ciarrochi, 2008.; Mijočević i Rijavec, 2006.), što ukazuje na potrebu za daljnjim istraživanjima.

Za razvoj nade i optimizma bitna je sigurna okolina za razvoj te roditelji koji su optimistični i imaju pozitivna razmišljanja, jer dijete usvaja način gledanja na događaje i na sebe koji je sličan roditeljskom (Hasan i Power, 2002.; Seligman i sur., 1995.; Snyder, 2002.). Također, za razvoj optimizma bitan je način na koji roditelji, posebice majke, kritiziraju svoju djecu, a ako je kritika oštra i kontinuirana, djetetov pogled na samoga sebe bit će pesimističan (Seligman i sur., 1995.). Na razvoj dispozicijskog optimizma utječu rana iskustva u djetinjstvu koja potiču povjerenje i sigurnu privrženost (Carver i Scheier, 1999.), a neki dokazi upućuju na to da je on dijelom genetski uvjetovan (Plomin i sur., 1992.). Snyder (2000.) smatra da nada nema nasljedne komponente, nego je u potpunosti naučen kognitivni set razmišljanja usmjerenih prema cilju te pretpostavlja da je za razvoj nade odlučujuća jaka povezanost s roditeljima ili drugim osobama koje se brinu za dijete. Iako su nada i optimizam prilično stabilni konstrukti tijekom života, različiti negativni, stresni i traumatski događaji (npr. zlostavljanje i zanemarivanje djeteta) te gubitci (npr. smrt roditelja) mogu ih smanjiti (Seligman i sur., 1995.; Snyder, 2002.). U literatura o nadi i optimizmu nedostaje nalaza o čimbenicima važnim za razvoj i poticanje nade i optimizma, te istraživanja o odnosu dječje nade i optimizma s roditeljstvom.

Uzimajući u obzir sve navedeno, za pretpostaviti je da razlika u izraženosti nade i optimizma kod djece ovisi o roditeljima i njihovom odgojnom stilu, pri čemu bi kontekst djetetova razvoja trebao biti podržavajući i dosljedan kako bi dijete razvilo nadu i optimizam. U skladu s time za pretpostaviti je da adolescenti koje roditelji odgajaju autoritativnim stilom vjerojatno imaju izraženiju nadu i optimizam u odnosu na svoje vršnjake koje roditelji odgajaju permisivnim ili autoritarnim stilom. Polazeći od te pretpostavke, provedeno istraživanje imalo je za cilj ispitati postoje li razlike u izraženosti nade i optimizma adolescenata s obzirom na odgojni stil oba roditelja.

Metoda

Sudionici

U istraživanju je sudjelovao 401 učenik (241 mladića i 160 djevojaka) od prvoga do četvrtoga razreda dviju srednjih škola Bjelovarsko-bilogorske županije. S obzirom na vrstu škole, 60% uzorka čine učenici iz stručne četverogodišnje škole, 20% učenici iz trogodišnje strukovne škole i 20% učenici iz opće gimnazije. Dob učenika jest u rasponu od 15 do 20 godina, s prosječnom vrijednosti od 16,92 godine ($SD = 1,16$).

Instrumenti

Skala nade za djecu

(The Children's Hope Scale; Snyder i sur., 1997.)

Skala nade za djecu sastoji se od ukupno šest čestica, od čega tri čestice mjere izraženost razmišljanja o putovima koji su usmjereni prema ostvarenju cilja, a tri čestice mjere misli o vlastitim sposobnostima korištenja tih putova (primjer čestica: „Mogu zamisliti različite načine kako mogu postići ono što mi je u životu najvažnije.“, „Uspijevam u onome što radim jednako dobro kao i drugi tinejdžeri moje dobi.“). Učenici su na skali od šest stupnjeva (1-„nikada“ do 6-„uvijek“) procjenjivali svoju nadu. U skladu s teorijom nade, Snyder i suradnici (1997.) izvještavaju o dvafaktorskoj strukturi skale – misli o putovima do cilja (eng. pathways) i misli o vlastitim kapacitetima za ostvarivanje cilja (eng. agency). Autori skale dalje navode kako se, bez obzira na faktorsku strukturu skale, treba koristiti ukupan rezultat na skali, odnosno zbroj svih šest čestica (Snyder, 2005.). Slično rezultatima prijašnjih istraživanja u Hrvatskoj (Merkaš i Brajša-Žganec, 2011.; Rijavec i Marković, 2008.), i u ovom istraživanju faktorska analiza metodom glavnih komponentata pokazala je postojanja jednoga latentnoga faktora, koji objašnjava ukupno 45,38% varijance. Svih šest čestica je zbrojeno kako bi se dobio ukupan rezultat na skali, koji se kreće od 6 do 36, s tim da viši rezultat na skali označava višu nadu učenika. U ovom istraživanju, pouzdanost skale je zadovoljavajuća ($\alpha = 0,75$).

Revidirani test životne orijentacije

(Life Orientation Test-Revised, LOT-R; Scheier i sur., 1994.)

Ova skala mjeri individualne razlike u optimizmu, a sastoji se od deset čestica od kojih su tri pozitivno i tri negativno usmjerene te četiri čestice neutralnog sadržaja koje se ne koriste pri računanju ukupnog rezultata (primjer čestica: „Kada ne znam kako će nešto završiti, obično očekujem najbolje“, „Rijetko kada očekujem da će mi se nešto dobro dogoditi.“, „Lako se opustim“ – neutralna čestica). Ukupan rezultat na skali predstavlja sumu bodova pozitivnih čestica i obrnuto kodiranih negativnih čestica. Učenici su na skali od pet stupnjeva (0-„uopće se ne odnosi na mene“, 4-„u potpunosti se odnosi na mene“) procjenjivali koliko se pojedine tvrdnje odnose na njih. Iako se, u skladu s teorijom optimizma, očekuje jednofaktorska struktura ovog instrumenta, u istraživanjima je potvrđena dvofaktorska struktura, pri čemu jedan faktor biva zasićen pozitivno, a jedan negativno usmjerenim česticama (Scheier i sur., 1994.). U ovom istraživanju, na temelju rezultata faktorske analize i item analize, skala je skraćena na četiri čestice koje čine jedan faktor (49,58% ukupno objašnjenje varijance; $\alpha = 0,65$). Skala je skraćena izostavljanjem dviju negativno

usmjerenih čestica („Ako mi nešto može poći naopako, poći će.“ i „Gotovo nikada ne očekujem da će nešto poći po mome.“). Iako je pouzdanost skraćene verzije nešto niža u usporedbi s pouzdanostima dobivenim u drugim istraživanjima (između 0,70 i 0,80) (Carver i Scheier, 1999.), može se reći da je zadovoljavajuća u istraživačke svrhe. Ukupan rezultat na skraćenoj verziji skale kretao se od 0 do 16, pri čemu viši rezultat ukazuje na višu razinu optimizma učenika.

Upitnik percipiranih stilova roditeljstva

(Perceived Parenting Styles Survey; McClun i Merrell, 1998.)

Ovaj upitnik mjeri percepciju adolescenata o ponašanju njihovih roditelja s obzirom na tri roditeljska odgojna stila, kako ih je osmislila Baumrind (1991.). Adolescenti procjenjuju ponašanje svojih roditelja na nominalnoj skali koja se sastoji od tri kategorije (šest rečenica po kategoriji), a svaka kategorija predstavlja jedan roditeljski odgojni stil (permisivni, autoritativni i autoritarni stil). Nakon čitanja svih rečenica, adolescenti trebaju odabrati samo jednu kategoriju koja najbolje opisuje ponašanje njihovih roditelja. Za potrebe ovoga istraživanja, upitnik je preveden na hrvatski jezik te je modificiran na način da se sudionici istraživanja izjašnjavaju posebno o tome koja skupina rečenica najbolje opisuje njihovu majku, a koja skupina rečenica njihovog oca.

Postupak

Istraživanje se provodilo u ožujku i travnju 2009. godine tijekom redovite školske nastave u dogovoru sa stručnim službama škola i uz pristanak učenika. Ispitivanje je bilo anonimno, a na početku je učenicima pročitana kratka uputa te objašnjenja svrha istraživanja. Upitnik je sadržavao gore opisane skale, uz pitanja o dobi i spolu te vrsti škole i razredu koji učenik pohađa.

Rezultati

O odgojnom stilu majke izvijestilo je 335 učenika, a gotovo tri četvrtine učenika u ovom uzorku (72%) kategoriziralo je majčin odgojni stil kao autoritativan, dok su znatno manje zastupljene permisivne majke (15,5%) te najmanje autoritarne majke (12,5%). Slično tome, u uzorku od 325 učenika koji su izvijestili o odgojnom stilu oca, najviše je zastupljen autoritativni odgojni stil (57,2%), dok nešto više od petine učenika (22,8%) smatra da su njihovi očevi permisivni, a petina učenika (20%) navodi da su im očevi autoritarni (Tablica 1.). Kada se promotri učestalost određenih odgojnih stilova majki i očeva može se reći da su, prema procjenama njihove djece,

očevi češće autoritarni i permisivni od majki, dok je više majki ocijenjeno autoritativnima.

Tablica 1. Učestalost pojedinih roditeljskih odgojnih stilova majki i očeva: odgovori adolescenata

	Permisivan stil	Autoritativan stil	Autoritaran stil	Ukupno
Majke	52 (15,5%)	241 (71,9%)	42 (12,5%)	335 (100%)
Očevi	74 (22,8%)	186 (57,2%)	65 (20,0%)	325 (100%)

Koeficijent kontingencije, izračunat na poduzorku od 286 sudionika istraživanja koji su izvijestili o odgojnom stilu oba roditelja, pokazuje kako nema značajne povezanosti između percipiranog odgojnog stila očeva i majki ($C = 0,15$, $df = 4$, $p > 0,05$). U ovom poduzorku nešto više od polovine učenika (53,5%) navodi isti, pretežito autoritativni, odgojni stil za majku i oca (46,5% autoritativni, 3,5% permisivni i 3,5% autoritarni), a preostalih 46,5% učenika percipira odgojni stil očeva i majki različitim. Pritom su nešto češće zastupljene kombinacije autoritativnih majki i permisivnih (16,4%) ili autoritarnih (11,9%) očeva, zatim kombinacija autoritarnog oca i permisivne (8,7%) ili autoritarne (4,5%) majke, dok su najmanje zastupljene kombinacije autoritarnog majčinog i permisivnog očeva stila (2,8%) te autoritarnog očevog i permisivnog majčinog stila (2,1%). Ovi podaci pokazuju kako je modifikacija originalnoga upitnika, prema kojem se od sudionika istraživanja traži da posebno izvijeste o prevladavajućem odgojnom stilu majke i oca, bila opravdana. U daljnjoj obradi podataka posebno se analizira izraženost nade i optimizma učenika u odnosu na percipirani odgojni stil majke ($N=335$), te u odnosu na percipirani odgojni stil oca ($N=325$).

Deskriptivni pokazatelji izraženosti nade i optimizma adolescenata s obzirom na roditeljski odgojni stil ukazuju na nižu razinu nade i optimizma djece autoritarnih roditelja u usporedbi s djecom autoritativnih i permisivnih roditelja (Tablice 2. i 3.).

Tablica 2. Izraženost nade adolescenata u odnosu na odgojni stil majke i oca: rezultati analiza varijanci

	Permisivan stil		Autoritativan stil		Autoritaran stil		F	p
	M	SD	M	SD	M	SD		
Majka	25,25	4,47	25,23	4,80	23,76	5,80	1,70	0,18
Otac	25,31	5,02	25,61	4,47	24,21	5,10	2,10	0,12

Tablica 3. Izraženost optimizma adolescenata u odnosu na odgojni stil majke i oca: rezultati analiza varijanci

	Permisivan stil		Autoritativan stil		Autoritaran stil		F	p
	M	SD	M	SD	M	SD		
Majka	10,13	3,16	10,68	2,98	8,47	4,22	8,65	0,00
Otac	10,67	3,35	10,55	2,88	8,97	3,60	6,89	0,00

Rezultati, nadalje, pokazuju kako nema značajne razlike u izraženosti nade kod adolescenata s obzirom na percipirani roditeljski stil oba roditelja, ali da značajna razlika u izraženosti optimizma s obzirom na odgojni stil oca ($F(2,322) = 6,89, p < 0,01$) i odgojni stil majke ($F(2,332) = 8,65, p < 0,01$) postoji (Tablice 2. i 3.). Scheffé post-hoc testom utvrđeno je da u odnosu na vršnjake koji svoje očeve procjenjuju autoritarnima, adolescenti koji svoje očeve procjenjuju permisivnima ($p < 0,01$) ili autoritativnima ($p < 0,01$) imaju više pozitivnih očekivanja od osobne budućnosti. Višestruke usporedbe prosječnih vrijednosti na skali optimizma među učenicima koji svoje majke procjenjuju autoritativnima, autoritarnima i permisivnima provedene su Dunnnett T3 testom s obzirom da je u ovom slučaju homogenost varijance bila narušena (Levenov test, $F(2,332) = 4,70, p = 0,01$). Adolescenti koji svoje majke procjenjuju autoritarnima i oni koji ih procjenjuju autoritativnima razlikuju se u iskazanom optimizmu, pri čemu su adolescenti autoritativnih majki optimističniji ($p < 0,01$).

Dvosmjernim analizama varijanci dodatno je provjeren i interakcijski efekt spola adolescenata i roditeljskog odgojnog stila na razinu nade i optimizma. Interakcijski efekt odgojnog stila majke i spola učenika nije se pokazao značajnim ni za nadu ($F(2,329) = 2,48, p > 0,05$) ni za optimizam ($F(2,329) = 0,61, p > 0,05$). Također, nije dobiven značajan interakcijski efekt roditeljskog odgojnog stila oca i spola učenika ni za nadu ($F(2,319) = 2,26, p > 0,05$) ni za optimizam ($F(2,319) = 2,37, p > 0,05$).

Rezultati testiranja spolnih razlika u izraženosti nade ($t(399) = 1,14, p > 0,05$) pokazuju kako se mladići ($M = 25,42, SD = 4,98$) i djevojke ($M = 24,86, SD = 4,48$) ne razlikuju značajno s obzirom na prosječnu razinu nade. Razlika između prosječnih rezultata mladića ($M = 10,14, SD = 3,28$) i djevojaka ($M = 10,31, SD = 3,32$) na skali optimizma također nije statistički značajna ($t(399) = 0,53, p > 0,05$). Uz to, dob adolescenata nije značajno povezana niti s nadom ($r = 0,05, p > 0,05$) niti s optimizmom ($r = -0,01, p > 0,05$). Nalazi o odnosu spola i dobi s nadom i optimizmom u adolescenata dobiveni u ovom istraživanju sukladni su nalazima prijašnjih istraživanja (npr. Marques i sur., 2009.; Rijavec i Marković, 2008.; Scheier i sur., 1994.; Snyder, 2002.; Valle i sur., 2006.).

Rasprava

Ovo istraživanje imalo je za cilj provjeriti postoje li razlike u izraženosti nade i optimizma adolescenata s obzirom na odgojni stil majke i oca. Rezultati istraživanja ukazuju na značajne razlike u optimizmu, ali ne i u nadi adolescenata u odnosu na odgojni stil oba roditelja. Pri tome adolescenti autoritativnih roditelja iskazuju najviši optimizam u usporedbi sa svojim vršnjacima koji svoje roditelje doživljavaju permisivnima ili autoritarnima.

Mali broj istraživanja bavio se nadom i optimizmom adolescenata u odnosu na kvalitetu obiteljskih odnosa i roditeljstvo. Jedno istraživanje kod nas pokazalo je kako je obiteljska kohezija, dakle viša kvaliteta obiteljskih odnosa, pozitivno povezana s nadom i optimizmom u adolescenata, dok su obiteljske financijske teškoće negativno povezane s nadom i optimizmom (Raboteg-Šarić i sur., 2009.). Longitudinalna studija provedena u Australiji pokazala je da percipirana roditeljska autoritativnost predviđa nadu adolescenata nakon četiri godine (Heaven i Ciarrochi, 2008.). Pronađeno je također da je nada pozitivno povezana s autoritativnim stilom majke i oca, a negativno s autoritarnim stilom oba roditelja u uzorku studenata (Edwards i Price, 2002.). Uz to, istraživanje u Americi pokazalo je da adolescenti koji imaju kvalitetne odnose s vršnjacima i roditeljima ujedno izvještavaju o visokoj razini nade (Gilman i Huebner, 2006.). S obzirom na odnos roditeljstva i optimizma, pokazalo se kako autoritativni stil odgoja majke i oca pozitivno pridonosi objašnjenju razine optimizma u uzorku studenata, dok za autoritaran stil odgoja nije dobiven značajan doprinos (Baldwin i sur., 2007). Logitudinalna studija provedena u Finskoj, koja se bavila efektima temperamenta i odgojnih stavova majki na razvoj dispozicijskog optimizma tijekom 21 godine, pokazala je da neprijateljski odgojni stavovi majke predviđaju pesimizam (Heinonen i sur., 2005.). Možemo zaključiti kako je dobiveni nalaz o odnosu optimizma i roditeljskog stila majke i oca u ovom istraživanju sukladan prijašnjim istraživanjima, dok nalaz o nepostojanju razlike u nadi s obzirom na odgojni stil nije sukladan prijašnjim istraživanjima.

Odgovor na pitanje zašto se razlika u nadi s obzirom na roditeljski stil nije pokazala značajnom, a razlika u optimizmu jest, nije ni jednostavan ni jednoznačan, no ponudit će se dva moguća objašnjenja. Naime, roditeljski odgojni stil odnosi se na emocionalni kontekst unutar kojeg se ostvaruje interakcija djeteta i roditelja, a roditeljski postupci su specifična cilju usmjerena ponašanja i aktivnosti poradi socijalizacije djeteta na određeni način (Steinberg i Silk, 2002.). Nadalje, smatra se kako je nada u stvari želja za ostvarenjem nekog specifičnog cilja i obično se odnosi na neku konkretnu situaciju, dok je optimizam općenito očekivanje budućnih ishoda (Bryant i Cvengros, 2004.; Gillham i Reivich, 2004.). Stoga, moguće je da

roditeljski odgojni stil, kao širi kontekst odgoja djeteta, utječe na optimizam, kao općenitu tendenciju očekivanja pozitivnih ishoda. S druge strane, roditeljski odgojni postupci, kao više specifični cilju usmjereni postupci roditelja, pridonose nadi, kao očekivanju osobnih postignuća specifičnih ciljeva. Odnosno, moguće je da se radi o razini generalizacije te da roditeljstvo ima utjecaj na razinu nade adolescenata, ali više kroz roditeljske odgojne postupke, a manje kroz roditeljski odgojni stil. Ova bi se pretpostavka svakako trebala ispitati u budućim istraživanjima u kojima bi se mjerili i stilovi roditeljstva i roditeljski odgojni postupci. Moguće je također da bi se razlike u nadi s obzirom na stil roditeljstva pokazale značajnima kada bi se koristila druga skala za mjerenje roditeljskih odgojnih stilova, primjerice neka od skala koje mjere jačinu izraženosti pojedinog roditeljskog stila, a ne samo prevladavajući tip odgojnog stila roditelja.

Iako su rezultati ovoga istraživanja pokazali značajan efekt roditeljskog odgojnog stila samo za optimizam, roditeljstvo, posebice autoritativno roditeljstvo ima važnu ulogu u razvoju nade i optimizma (Gillham i Reivich, 2004.), a u literaturi je moguće pronaći nekoliko objašnjenja zašto i kako autoritativno roditeljstvo potiče optimizam i nadu kod djece. Kao prvo, faktori koji pridonose razvoju privrženosti također pridonose i razvoju nade, odnosno nada se razvija u kontekstu sigurnih i podržavajućih odnosa (Shorey i sur., 2002.). Osnovno povjerenje u ljude važno je za razvoj optimizma (Jackson i sur., 2005.), a osjećaj da su roditelji sigurna baza i da je svijet dobar i siguran dopušta djeci da istražuju, riskiraju i razviju kompetencije. Upravo je autoritativno roditeljstvo kontekst sigurnih i podržavajućih odnosa te pruža priliku za razvoj osnovnog povjerenja (Jackson i sur., 2005.), a adolescenti i odrasli koji izjavljuju da su njihovi roditelji bili brižni i topli izvještavaju i o višoj razini nade i optimizma (Gillham i Reivich, 2004.). Drugo, modeliranje i potkrepljivanje optimizma i nade od strane roditelja pruža djeci priliku za učenje nade i optimizma (Jackson i sur., 2005.; Seligman i sur., 1995.; Snyder, 2000.). Roditelji, pa tako i učitelji i prijatelji, mogu djeci biti modeli prema kojima ona uče način razmišljanja i suočavanja s nepravilnostima i poteškoćama (Scheier i Carver, 1993.; Snyder i sur., 1997.). Ako djeca vide pozitivne primjere, veća je vjerojatnost da će usvojiti optimizam i nadu, što će se vjerojatnije ostvariti u obiteljima autoritativnih roditelja, jer su oni u odnosu na roditelje koji koriste druge stilove odgoja skloniji biti optimistični. No, rezultati istraživanja o povezanosti optimizma kod djece i roditelja su kontradiktorni, pri čemu neka istraživanja pokazuju kako postoji povezanost koja bi dijelom mogla biti uzrokovana zajedničkim iskustvima ili genetskom predispozicijom (Plomin i sur., 1992.), dok u drugima ta povezanost nije pronađena (Joiner i Wagner, 1995.). Treće, roditelji mogu kroz objašnjenja i očekivanja koja postavljaju o događajima u dječjem životu utjecati na razvoj optimizma jer su djeca jako osjetljiva na povratnu

informaciju koju dobivaju (Gillham i Reivich, 2004.). Primjerice, ako je dijete stalno kritizirano da je lijeno, može biti osobito ranjivo te razviti pesimizam. Četvrto, za razvoj nade i optimizma važan je razvoj vještina te roditelji mogu djelovati izravno na razvoj optimizma ako svoju djecu uče i podučavaju kako rješavati probleme (Gillham i Reivich, 2004.) te kako djelovati da bi ostvarili poželjne ciljeve (Shorey i sur., 2002.). Sva četiri ponuđena objašnjenja načina na koji autoritativno roditeljstvo utječe na djecu i njihove razine nade i optimizma potencijalne su teze budućih istraživanja, koje bi svakako bilo poželjno ispitati.

Rezultate ovoga istraživanja treba razmatrati uzimajući u obzir nedostatke provedenoga istraživanja. Uzorak istraživanja je prigodan pa je mogućnost generalizacije dobivenih nalaza upitna. Skala upotrebljena za mjerenje roditeljskih odgojnih stilova koristi metodu prisilnoga izbora te se oko 16% adolescenata u ovom istraživanju nije moglo odlučiti za određeni stil odgoja majke i oca. Stoga, u sljedećim istraživanjima bilo bi poželjno koristiti mjere dimenzija roditeljstva uz ovakav način mjerenja roditeljstva. Bilo bi također poželjno na reprezentativnim uzorcima djece različite dobi provjeriti psihometrijske karakteristike korištene skale za mjerenje optimizma jer neka istraživanja s odraslim osobama ukazuju na postojanje dvije odvojene, latentne dimenzije optimizma i pesimizma (npr. Yorck Herzberg i sur., 2006.). Uz navedeno, iako se kroz rad implicira utjecaj roditeljstva na optimizam i nadu, provedeno istraživanje je korelacijske prirode i ne može dati uvid u uzročno-posljedične odnose.

U mnogim radovima o nadi i optimizmu ukazuju se na važnost uspostavljanja i održavanja nade i optimizma posebice kod djece i adolescenata, bilo kroz školske preventive programe koji potiču razvoj nade i optimizma ili različite intervencije u roditeljstvo (Gillham i Reivich, 2004.; Snyder i sur., 2000.; Snyder i sur., 2003.). Također, u literaturi o nadi i optimizmu nedostaje istraživanja o odrednicama individualnih razlika u optimizmu, s time da posebno nedostaje studija koje bi ispitivale djetinjstvo i faktore koji utječu na razvoj optimizma (Heinonen i sur., 2005.). Stoga, bilo bi poželjno provesti istraživanja koja bi provjeravala koji kontekstualni činitelji utječu na razvoj optimizma i nade te kako se ti utjecati ostvaruju. Nalaz ovoga istraživanja doprinosi spoznajama o važnosti pozitivnog konteksta razvoja, odnosno značaju autoritativnog stila odgoja kao optimalnog razvojnog konteksta za adolescente i njihov optimizam.

Literatura

- Bailey, T. C., Eng, W., Frisch, M. B. i Snyder, C. R. (2007.). Hope and optimism as related to life satisfaction. *Journal of Positive Psychology*, 2, 168–175.
- Baldwin, D. R., McIntyre, A. i Hardaway, E. (2007.). Perceived parenting styles on college students' optimism. *College Student Journal*, 41(3), 550-557.

- Baumrind, D. (1991.). The influence of parenting style on adolescent competence and substance use. *Journal of Early Adolescence*, 11, 56-95.
- Bornstein, M. H. (ur.). (2002.). *Handbook of Parenting (2e)*. Volume 1: Children and Parenting. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Bryant, F. B. i Cvengros, J. A. (2004.). Distinguishing hope and optimism: Two Sides of a Coin, or Two Separate Coins? *Journal of Social and Clinical Psychology*, 23, 273-302.
- Carver, C. S. i Scheier, M. F. (1999.). *Optimism*. U: Snyder, C. R. (ur.), *Coping: The psychology of what works*. New York: Oxford University Press, str. 182-204.
- Ciarrochi, J., Heaven, P. C. L. i Davies, F. (2007.). The impact of hope, self-esteem, and attributional style on adolescents' school grades and emotional well-being: A longitudinal study. *Journal of Research in Personality*, 41, 1161-1178.
- Cox, M. J. i Harter, K. S. M. (2003.). *Parent – Child Relationships*. U: Bornstein, M. H., Davidson, L., Corey, L. M. K. i Moore, K. A. (ur.), *Well – being: positive development across the life course*. Mahwah, NJ: Erlbaum, str. 191-204.
- Darling, N. (1999.). *Parenting style and its correlates*. ERIC Digest No. EDO-PS-99-3. Clearinghouse on Elementary and Early Childhood Education, University of Illinois, Illinois. <http://www.eric.ed.gov/PDFS/ED427896.pdf>, 03.04.2011.
- Darling, N. i Steinberg, L. (1993.). *Parenting style as context: An integrative model*. *Psychological Bulletin*, 113, 3, 487-496.
- Edwards, L. M. i Price, G. E. (2002.). *The Relationship between Perceived Parenting Style and Hope in College Students*. <http://www.eric.ed.gov/PDFS/ED464310.pdf>, 05.04.2011.
- Gillham, J. i Reivich, K. (2004.). *Cultivating Optimism in Childhood and Adolescence*. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 591, 146-163.
- Gilman, R. i Huebner, E. S. (2006.). *Characteristics of Adolescents Who Report Very High Life Satisfaction*. *Journal of Youth and Adolescence*, 35, 3, 311-319.
- Glasgow, K., Dornbusch, S., Troyer, L., Steinberg, L. i Ritter, P. (1997.). *Parenting styles, dysfunctional attributions, and adolescent outcomes in diverse groups*. *Child Development*, 67, 507-529.
- Hasan, N. i Power, T. (2002.). *Optimism and Pessimism in Children: A Study of Parental Behavior*. *International Journal of Behavioral Development*, 26, 2, 185-191.
- Heaven, P. i Ciarrochi, J. (2008.). *Parental Styles, Gender and the Development of Hope and Self-Esteem*. *European Journal of Personality*, 22, 8, 707-724.
- Heinonen, K., Räikkönen, K. i Keltikangas-Järvinen, L. (2005.). *Dispositional optimism: development over 21 years from the perspectives of perceived temperament and mothering*. *Personality and Individual Differences*, 38, 425-435.
- Jackson, L., Pratt, M., Hunsberger, B. i Pancer, S.M. (2005.). *Optimism as a mediator of relations between authoritative and adjustment among adolescents: Finding the sunny side of the street*. *Social Development*, 14, 273-304.
- Joiner, T. E. i Wagner, K. D. (1995.). *Attributional style and depression in children and adolescents: A meta-analytic review*. *Clinical Psychology Review*, 15, 8, 777-798.
- Klarin, M. (2002.). *Dimenzije obiteljskih odnosa kao prediktori vršnjačkim odnosima djece školske dobi*. *Društvena istraživanja*, 11, 4-5, 805-825.
- Kuterovac-Jagodić, G. i Keresteš, G. (1997.). *Perception of parental acceptance-rejection and some personality variables in young adults*. *Društvena istraživanja*, 6, 477-491.

- Lamb, M. E. (1997.), *Fathers in child development: An introductory overview and guide*. U: Lamb, M. E. (ur.), *The Role of the Father in Child Development*, 3rd Ed.. New York, NY: John Wiley & Sons, str. 1–18.
- Lamb, M. E., Chuang, S. S. i Cabrera, N. (2005.), *Promoting Child Adjustment by Fostering Positive Parental Involvement*. U: Lerner, R. M., Jacobs, F. i Wertlieb, D. (ur.), *Applied Developmental Science: An Advanced Textbook*. Thousand Oaks: Sage Publications, str. 179-200.
- Maccoby, E. E. i Martin, J. A. (1983.). *Socialization in the context of the family: Parent–child interaction*. U: Mussen, P. H. i Hetherington, E. M. (ur.), *Handbook of child psychology: Vol. 4. Socialization, personality, and social development (4th ed.)*. New York: Wiley, str. 1-101.
- Marques, S. C., Pais-Ribeiro, J. L. i Lopez, S. J. (2009.). *Validation of a Portuguese version of the Children's Hope Scale*. *School Psychology International*, 30, 5, 538-551.
- McClun, L. A. i Merrell, K. W. (1998.). *Relationship of perceived parenting styles, locus of control orientation, and self-esteem among junior high age students*. *Psychology in the School*, 35, 4, 381-390
- Merkaš, M. i Brajša-Žganec, A. (2011.). *Children with Different Levels of Hope: Are There Differences in Their Self-esteem, Life Satisfaction, Social Support, and Family Cohesion?* *Child Indicators Research*. <http://www.springerlink.com/content/3ru22202lv157553/>, 05.03.2011.
- Mijočević, I. i Rijavec, M. (2006.). *Optimistični i pesimistični eksplanatorni stil i školski uspjeh u višim razredima osnovne škole*. *Odgojne znanosti*, 8, 2, 347-360.
- Plomin, R., Scheier, M. F., Bergeman, C. S., Pedersen, N. L., Nesselroade, J. R. i McClearn, G. E. (1992.). *Optimism, pessimism, and mental health: A twin/adoption analysis*. *Personality and Individual Differences*, 13, 921-930.
- Raboteg-Šarić, Z., Merkaš, M. i Majić, M. (2009.). *Family characteristics, hope and optimism as determinants of academic achievement among adolescents*. <http://bib.irb.hr/prikazi-rad?&rad=435271>, 05.03.2011.
- Rijavec, M. i Marković, D. (2008.). *Nada, strah od ispitivanja i školski uspjeh*. *Metodika*, 9, 1, 8-17.
- Rueter, M. A. i Conger, R. D. (1998.). *Reciprocal influences between parenting and adolescent problem solving behavior*. *Developmental Psychology*, 34, 1470-1482.
- Scheier, M. F. i Carver, C. S. (1985.). *Optimism, coping, and health: Assessment and implications of generalized outcome expectancies*. *Health Psychology*, 4, 219-247.
- Scheier, M. F. i Carver, C. S. (1993.). *On the power of positive thinking: The benefits of being optimistic*. *Current Directions in Psychological Science*, 2, 26-30.
- Scheier, M. F., Carver, C. S. i Bridges, M. W. (1994.). *Distinguishing optimism from neuroticism (and trait anxiety, self-mastery, and self-esteem): A re-evaluation of the Life Orientation Test*. *Journal of Personality and Social Psychology*, 67, 1063-1078.
- Scheier, M. F., Carver, C. S. i Bridges, M. W. (2001.). *Optimism, pessimism, and psychological well-being*. U: Chang, E. C. (ur.), *Optimism and pessimism: Implications for theory, research, and practice*. Washington, DC: American Psychological Association, str. 189-216.
- Seligman, M. E. P., Reivich, K., Jaycox, L. i Gillham, J. (1995.). *The optimistic child*. Boston, MA.: Houghton Mifflin Co.

- Shorey, H. S., Snyder, C. R., Rand, K. L., Hockemeyer, J. R. i Feldman, D. B. (2002.). Somewhere Over the Rainbow: Hope Theory Weathers Its First Decade. *Psychological Inquiry*, 13, 4, 322-331.
- Snyder, C. R. (2000.). The past and possible futures of hope. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 19, 1, 11-28.
- Snyder, C. R. (2002.). Hope theory: Rainbows of the mind. *Psychological Inquiry*, 13, 249-275.
- Snyder, C. R. (2005.), Measuring hope in children. U: Moore, K. A. i Lippman, L. H. (ur.), What do children need to flourish: Conceptualizing and measuring indicators of positive development. New York: Springer Science+Business Media, Inc, str. 61-73.
- Snyder, C. R., Hoza, B., Pelham, W. E., Rapoff, M., Ware, L., Danovsky, M., Highberger, L., Rubinstein, H. i Stahl, K. J. (1997.). The development and validation of the Children's Hope Scale. *Journal of Pediatric Psychology*, 22, 3, 399-421.
- Snyder, C. R., Feldman, D. B., Taylor, J. D., Schroeder, L. L. i Adams III, V. H. (2000.). The roles of hopeful thinking in preventing problems and enhancing strengths. *Applied & Preventive Psychology*, 9, 249-270.
- Snyder, C. R., Lopez, S. J., Shorey, H. S., Rand, K. L. i Feldman, D. B. (2003.). Hope theory, measurements, and applications to school psychology. *School Psychology Quarterly*, 18, 2, 122-139.
- Steed, L. G. (2002.). A psychometric comparison of four measures of hope and optimism. *Educational and Psychological Measurement*, 62, 466-482.
- Steinberg, L. i Silk, J. (2002.), Parenting adolescents. U: Bornstein, M. (ur.), Handbook of parenting: Volume 1. Children and parenting (2nd ed.). Mahwah, NJ: Erlbaum, str. 103-133.
- Valle, M. F., Huebner, E. S. i Suldo, S. M. (2006.). An analysis of hope as a psychological strength. *Journal of School Psychology*, 44, 393-406.
- Vulić-Prtorić, A. (2002.). Obiteljske interakcije i psihopatološki simptomi u djece i adolescenata. *Suvremena psihologija*, 5, 1, 31-51.
- Yorck Herzberg, P., Glaesmer, H. i Hoyer, J. (2006.). Separating Optimism and Pessimism: A Robust Psychometric Analysis of the Revised Life Orientation Test (LOT-R). *Psychological Assessment*, 18, 4, 433-438.
- Wong, S. S i Lim, T. (2009.). Hope versus optimism in Singaporean adolescents: contributions to depression and life satisfaction. *Personality and Individual Differences*, 46, 648-652.

Adolescents' hope and optimism in relation to parental child-rearing styles

Summary

The aim of the study was to examine the differences in adolescents' level of hope and optimism according to their parents' child-rearing style. The sample included 401 secondary school students from the first to fourth grade. The scales that measure students' hope, optimism and perception of parental child-rearing styles were used. The results showed that gender and age differences in students' hope and optimism were not significant. Significant differences in the level of adolescents' optimism according to perceived maternal and paternal parenting styles were found, while the differences in the levels of hope were not significant. The adolescents of authoritative mothers were more optimistic than the adolescents who perceived their mothers to be authoritarian. The adolescents of permissive or authoritative fathers had more positive expectations for their personal future than their peers who perceived their fathers to be authoritarian.

Key-words: hope, optimism, parental child-rearing style, adolescence

